

Moeten psychiaters zich uitspreken over toerekenings- vatbaarheid?

G. MEYNEN

Onlangs verscheen de richtlijn Psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken (Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie 2012). Een belangrijke richtlijn, want het is zaak dat psychiaters goed nadenken over de vorm en inhoud van deze rapportages, die grote impact kunnen hebben op verdachten, slachtoffers en op de samenleving. Geregeld is er ook veel mediabelangstelling voor. Forensische rapportages zijn mede gezichts- en identiteitsbepalend voor ons vak.

In de rapportage pro Justitia onderzoeken psychiaters onder meer of een psychische stoornis aanwezig was ten tijde van het tenlastegelegde en in hoeverre die van invloed was op het gedrag van de verdachte. Psychiaters wordt daarbij expliciet gevraagd hun visie te geven op de toerekeningsvatbaarheid van de verdachte. Maar moeten psychiaters zich wel over de toerekeningsvatbaarheid uitspreken?

Toerekeningsvatbaarheid is een juridisch begrip (Meynen 2013). Het gaat om een strafuitsluitingsgrond die is vastgelegd in art. 39 Wetboek van Strafrecht: ‘Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens niet kan worden toegerekend.’ Dit is één van de strafuitsluitingsgronden, andere voorbeelden zijn noodweer en overmacht – stuk voor stuk juridische concepten, waarvan de toepassing een juridische onderbouwing vraagt.¹

Scheiden van taken Bijzonder aan de strafuitsluitingsgrond ‘ontoerekeningsvatbaarheid’ is wel dat de rechter hier voor het juridisch oordeel is aangewezen op de deskundigheid van andere, gedragsdeskundige disciplines, waaronder de psychiatrie. Het is dus een situatie waarin een niet-juridische discipline de rechtszaal betreedt om de rechter voor te lichten, in dit geval over de aanwezigheid van een psychische stoornis en de invloed daarvan. Het is dan zinvol de gedragskundige en juridische taken goed te onderscheiden en te scheiden, nadrukkelijk ook met het oog op de onderbouwing en de *evidence* van de rapportage pro Justitia. Psychiaters zijn dokters, het is belangrijk dat zij als deskundige op geneeskundig terrein kunnen blijven. Als psychiaters bijvoorbeeld gevraagd wordt verantwoording af te leggen over hun uitspraken en conclusies, dan moeten die hun onderbouwing vinden in het eigen medische domein. Voor het advies over de toerekeningsvatbaarheid is dat eigenlijk niet mogelijk, omdat de toerekeningsvatbaarheid een juridisch oordeel betreft (Meynen 2013).

Stel nu eens dat psychiaters zich op grond van deze overwegingen niet meer zouden uitspreken over toerekeningsvatbaarheid, terwijl ze de vragen over de invloed van psychische stoornissen vanzelfsprekend blijven beantwoorden. Het is goed voorstelbaar dat rechters menen dat zij aan een antwoord op deze vragen voldoende

hebben om een verdachte al dan niet toerekeningsvatbaar te verklaren. Maar wat als rechters de stap van het antwoord op de vragen over de invloed van de psychische stoornis naar het juridisch oordeel over de toerekeningsvatbaarheid als te groot ervaren? Hoe kunnen rechters meer houvast krijgen bij de vertaling van de psychiatrische bevindingen over de stoornis naar het juridische oordeel over de toerekeningsvatbaarheid – zonder dat psychiaters buiten het medische domein treden?

Juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid Nogal wat rechtssystemen hanteren een juridische standaard voor de beoordeling van toerekeningsvatbaarheid (Simon & Ahn-Redding 2006). Psychiatrische stoornissen kunnen het handelen van mensen immers op allerlei manieren beïnvloeden en zo'n standaard maakt voor iedereen duidelijk bij welk type invloed er sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid. Anders gezegd, die standaard definieert de juridische criteria voor ontoerekeningsvatbaarheid. Een bekende standaard is de M'Naghten rule, ontwikkeld naar aanleiding van de zaak tegen Daniel M'Naghten, die iemand doodschoot onder invloed van een paranoïde waan (Simon & Ahn-Redding 2006): *'At the time of committing the act, the party accused was laboring under such a defect of reason, from disease of the mind, as not to know the nature and quality of the act he was doing; or if he did know it, that he did not know what he was doing was wrong.'*

Volgens de M'Naghten rule is een verdachte dus ontoerekeningsvatbaar als hij, ten gevolge van een psychische stoornis, niet wist wat hij deed dan wel niet wist dat wat hij deed verkeerd was. Of de verdachte bijvoorbeeld controle had over de handeling doet volgens deze standaard eigenlijk niet ter zake, maar volgens andere standaarden juist weer wel. Deze M'Naghten rule is dan ook slechts een voorbeeld; er zijn alternatieve – wellicht betere – juridische standaarden.

Wie kijkt naar de verschillen tussen de standaarden voor ontoerekeningsvatbaarheid in het buitenland (Simon & Ahn-Redding 2006), ziet ook hoezeer het een juridische kwestie betreft. Hoewel de psychiatrie tussen landen soms niet veel verschilt, kunnen de criteria voor ontoerekeningsvatbaarheid aanzienlijk uiteenlopen, afhankelijk van hoe juristen binnen een rechtssysteem dit concept hebben uitgewerkt.

Nog afgezien van de precieze inhoud ervan, heeft een juridische standaard voordelen. Zo worden voor elke verdachte binnen een rechtssysteem dezelfde criteria gehanteerd, die voor een ieder vooraf ook helder zijn. Bovendien kan een psychiater op medisch terrein blijven.

NOOT

¹ Een deel van deze tekst is ontleend aan G. Meynen. Psychiaters kunnen beter zwijgen over toerekeningsvatbaarheid, in: Van jonge mensen, de dingen die komen en gaan. Essays ter gelegenheid van het afscheid van prof. Theo Doreleijers.

LITERATUUR

- Meynen G. Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid? Nederlands Juristenblad 2013; 88: 1384-90.
Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken. Utrecht: De Tijdstroom; 2012.
Simon RJ, Ahn-Redding H. The insanity defense, the world over. Lanham: Lexington Books; 2006.

AUTEUR

GERBEN MEYNEN, psychiater, GGZ inGeest, docent Wijsbegeerte VU en bijzonder hoogleraar Forensische Psychiatrie, Universiteit van Tilburg.
Correspondentieadres: prof. dr. Gerben Meynen, Tilburg Law School, Prof. Cobbenhagenlaan 221, 5037 DE Tilburg.
E-mail: g.meynen@uvt.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

TITLE IN ENGLISH Should psychiatrists render an opinion on insanity?

Standaard als intermediair Het psychiatrisch onderzoek van een verdachte kan allerlei zaken aan het licht brengen, maar uiteindelijk is bepalend of de psychische stoornis ertoe geleid heeft dat de verdachte niet wist wat hij deed, of niet wist dat het verkeerd was, althans volgens de M'Naghten rule. Een psychiater kan deze punten voor de rechter precies toelichten en, bijvoorbeeld, uitleggen dat de verdachte aan een paranoïde waan leed, waardoor hij de situatie volkomen vertekend zag. Dat de verdachte, door die waan, eigenlijk meende met zijn daad een groot kwaad af te wenden en dus dacht iets goeds te doen. De psychiater kan de zaak zo voor de rechter verhelderen, zonder toe te hoeven voegen: dáárom is de verdachte volgens mij ontoerekeningsvatbaar. Het is dan immers de M'Naghten-standaard die tevoren al bepaald heeft welk type invloed van een stoornis voor de ontoerekeningsvatbaarheid relevant is, namelijk wat een verdachte wist over zijn daad.

Een standaard werkt zo als intermediair tussen psychiatrische bevindingen enerzijds en het juridische oordeel over toerekeningsvatbaarheid anderzijds, op een wijze die de grens van beide disciplines – psychiatrie en recht – respecteert. Invoering van zo'n standaard in Nederland is een optie (Meynen 2013).

Advies? De nieuwe richtlijn stelt ten opzichte van de huidige praktijk al een aantal veranderingen voor, waaronder het laten vervallen van de categorieën licht en sterk verminderd toerekeningsvatbaar – dit omdat onderbouwing hiervoor vanuit de medische wetenschap ontbreekt. Daarnaast beveelt de richtlijn aan het psychiatrisch advies over toerekeningsvatbaarheid als een 'advies ten behoeve van het toerekenen' te formuleren. Echter, op grond van bovenstaande overwegingen lijkt het goed nog eens na te denken of het überhaupt wenselijk is dat psychiaters de rechter hierover adviseren.